„Errores scientifici et historici“ u knjigama nadahnutim, i „CITATIONES TACITAE“.

Digresija iz radnje

MIT I POVJEST, KRITIKA I HIPERKRITIKA U EVANGJELSKOJ POVJESTI.

Napisao

O. Urban Talija.

Lektor Teologije

u dubrovačkom Franjevačkom bogoslovnom učilištu.

—ııı—

Preštampano iz „Katoličkog Lista“.

U Zagrebu.

Tiskara Hrv. katoličkog tiskovnog društva.

1908.

„Errores scientifici et historici“
u knjigama nadahnutim,
i
„CITATIONES TACITAE“.

Digresija iz radnje

MIT I POVJEST, KRITIKA I HIPERKRITIKA
U EVANGJELSKOJ POVJESTI.

Napisao

O. Urban Talija.
Lektor Teologije
u dubrovačkom Franjevačkom bogoslovnom učilištu.

Preštampano iz „Katoličkog Lista“.

U Zagrebu.
Tiskara Hrv. katoličkog tiskovnog društva.
1908.

Dvije riječi štovanom čitaocu!

Kroz godinu 1907. i 1908. dao sam tiskati u „*Katoličkom Listu*“ odulju moju radnju „*Mit i povjest, kritika i hiperkritika u evangjelskoj povjesti*“. Radnja je bila čisto historičko-filozofsko-kritične naravi. Kroz to vrijeme neko pitanje egzegetno-teološko, već i prije teško i akutno, pooštrilo se bilo do visokog stepena oštrine. To se je pitanje doticalo donekle pitanja, o komu sam ja raspravljao. Bila mi je sila, da se u svojoj radnji na nj osvrnem, i ja sam se osvrnuo i sašao sa historičko-filozofskog polja na teološko. Taj moj osvrt, kao otrgnuti dio rečene moje radnje, evo ovdje iznosim pred učenu publiku. U ovomu osvrtu iznosim neke nove misli za riješenje pitanja, koje nijesu bile — što ja znam — do sada istaknute, kako će to naći ovdje štovani čitatelj. Iskreno kažem, nijesam pisao samo zato, da nešta nova rečem, da pitanje već dosta teško i zapleteno jače zapletem; pisao sam — nakon oduljeg učenja i intenzivnog razmišljanja — s namjerom ili da pitanje riješim ili da ga nekim obaspem svjetlom. Da li sam

uspio, kazat će kompetentni suci, nad kojim svima stoji vrhovno sudište — Crkva. Megjutim uspio ili ne uspio ja, tješit će mi savjest moju dobra namjera, koja me je tamo vodila, ona će me ograditi i prama svim opravdanim i razložitim prigovorima, ako bi koji bili sa koje strane. Mislim ipak, da takovih prigovora ne će biti.

Dubrovnik, na dan sv. Frane 1908.

Pisac.

α) Digresija. „Errores scientifici et historici“ u knjigama nadahnutim, i „citationes tacitae“.

S polja čisto filosofsko-historičko-kritičnog silazim za čas na bogoslovno polje. Nije mi moguće bilo inače. Nakon svega onoga, što se u zadnje vrijeme pisalo, prepiralo, ne uvijek hladnom objektivnošću, nakon toliko silovita vjetra, što se je otud i odovud podigao, naročito iza Papine enciklike „Pascendi dominici gregis“, i syllabus-a; valjalo je da se i ja osvrnem na neke tačke, što se dotiču pobliže ovoga pitanja, o komu pišem.

Te su tačke, što slijede:

1. Pod utjecajem Božje inspiracije mogu li biti „errores“ u svetim knjigama?

2. Ako u Bibliji ne mogu biti „errores“, jer bi u tom slučaju sam Bog bio „auctor erroris“, tada ta „immunitas ab errore“ u svetim knjigama, ima li se protegnuti na sve, što je u Bibliji, ili samo na ono, što spada „ad fidem et mores“.

3. Ako „immunitas ab errore“ obuhvata samo neke dijelove Biblije, biva samo što se odnosi „ad fidem et mores“, tada kako se može ta nauka svesti u sklad s enciklikom Pape Leona XIII. „Providentissimus“ i propozicijom 11., koja je osugjena u „Syllabus-u“ Pija X. i formulirana je

ovako: „Inspiratio divina non ita ad totam Scripuram Sanctam extenditur ut omnes et singulas ejus partes ob omni errore praemuniat“.?

4. Ako se pak „immunitas ab errore“ ima protezati na sve, ne izostavljajući ni pitanja znanstvena, historična i druga; u tomu slučaju kako se mogu dovesti u sklad „errores historici“ i „scientifici“, koji se nekim čine očiti u sv. Pismu, sa nepogrješivosti Boga, koji je „auctor libri“.

Os, oko koje se ova kvestija okreće (naime izmegju teologa, koji hoće da budu ortodoksi i poslušni odredbama Crkve) jest ta: s jedne strane nepogrješivost Božja, a s druge strane „errores“, koji su nekim tako jasni, da sumnje ne može biti o tomu nikakove.

Da se ovaj nerješivi čvor riješi, teolozi okretali su se dvostrukim inosmjernim pravcem prije Leonove enciklike „Providentissimus“.

Prvim su pravcem išli svi oni, koji su suživali inspiraciju i nepogrješivost ponešto. Tako n. p. Newmann isključivao je nepogrješivost na „obiter dicta“[1]. Ms. d' Hulst uveo je neku vrst „inspiratio mitigata“, naime da Bog nije učuvao nadahnute pisce u svemu od njihove naravne slaboće, dosljedno i od pogrješaka, već ih je samo učuvao tu, sgdje se je radilo o interesu vjere[2]. Drugi opet sužuju nepogrješivost na samo ono, za što jamči pisac hagijograf, isključuju je, dosljedno pripuštaju, da mogu

[1] „L' inspiration de l' Ecriture Sainte“ u „Correspondant“ 25. Maja 1884. t. 135.

[2] „La Question biblique“ u „Correspondant“ 25. januara 1893.

biti „errores“ u tako zvanim „citationes tacitae“, koje nadahnuti pisac uvršćuje u svoju knjigu, ali na se ne prima odgovornosti.

Drugim su pravcem kretali oni, koji ne suživajući ni najmanje inspiraciju i nepogrješivost, čvrsto držeći, da je sv. Pismo nepogrješivo ne samo u stvarima, što se odnose na vjeru i moral, već i u svim drugim, o kojim je tu govor; htjeli su pokazati, da u knjigama nadahnutim ne imade „errores“ niti znanstvenih niti bilo kakovih. A to su oni postići pokušali rješavajući sve poteškoće i historičke i znanstvene, poravnavajući kontradikcije, koje se u tim knjigama opažaju. Takovim su u sv. Pismu „errores“ samo prividni, jer se sve te poteškoće mogu lako izravnati i dovesti u najbolji sklad sa rezultatima znanstvenim sadašnjih vremena i sa zdravom objektivnom historičkom kritikom. Što više, neki su i dalje išli te htjeli dokazati, da se u sv. knjigama opažaju prvi zametci znanstvenih sadašnjih otkrića na astronomskom, geološkom, fizičnom i t. d. polju.

Ovako su stvari bile prije enciklike „Providentissimus“ Leona XIII. Nakon enciklike mnogi, koji su suživali inspiraciju i nepogrješivost, uzmakli su bili[1], neki ostali ni tamo ni amo nadajuć se i da

[1] Ovdje napominjem bogoslovni fakultet u Parizu sa rektorom Mons. d' Hulst. Nakon enciklike „Providentissimus“ upravio je fakultet slijedeće pismo Papi. — „Beatissime Pater! Rector ac professores Facultatis Lutetiae Parisiorum apud Catholicam Universitatem canonice institutae, postquam litteras Encyclicas „Providentissimus Deus“ perlegerunt atque assidua meditatione perpenderunt, non possunt quominus omnibus ac singulis quae Sanctitas Vestra inibi docuit, jussit, monuit ac nominatim de divinae inspirationis effectu, qui ad omnium canonicorum librorum singulas partes sic extenditur ut ex

će Papina enciklika proživjeti svoje doba, vrijeme stvari izgladiti i doći u susret širemu horizontu u shvatanju nepogrješivosti nadahnutih knjiga; neki donapokon dali preveć maha svomu istraživanju, prekoračili granice zdrave kritike, usrnuli na polje hiperkritike. A ovi zadnji izazvali i „Syllabus“ Pape Pija X. i njegova pisma „Pascendi“ i „Lamentabili“ i „Praestantia scripturae Sacrae“, koje je svakomu poznato.

A kako sada stoje stvari nakon „Syllabusa“? Ne mislim govoriti o onim, koji su se pokazali neposlušni Papinim odredbama; oni dakako — kako je to već poznato — gone naprijed, bezobzirno sve do zadnje skrajnosti. Ovdje mislim govoriti o onim, koji jesu i koji hoće da budu ortodoksni, poslušni sinovi Crkve.

Egzegeti i teolozi, koji su i prije Papinih enciklika odabrali drugi put u riješenju gore postavljenih pitanja, naime koji nepogrješivost ne sužuju ni najmanje, ostaju, naravno, na svomu stanovištu, slave pobjedu nad taborom, koji se je odmakao s njihove pozicije, a to jer im Papina enciklika i „Syllabus“ zaštićuje najslabiju njihovu stranu, hoću reći: „ne nalaze se u sv. Pismu „errores scientifici et

sese quemlibet errorem excludant prompto obsequio adhaerere atque obtemperare paratos se profiteantur.

M. D' Hulst, rector. Pasquelle de Follenay, v. rector. F. Vigouroux, prof. Scrip. Sacrae. L. G. Fillion, S. S. Prof. Scrip. S., P. De Broglie, Prof. Apologeticae., L. Duchesne, Prof. Hist. Eccles., A. De La Barre, Theol. Lector, R. Graffin, Prof. ling. hebr. et syr., J. R. Terrien, Theol. Lector., Aug. Boudinhon, Prof. Juris Can., Petrus Gasparri, Prof. textus can., Joan. Boulliot, Prof. phil. schol., B. Carre De Vaux, Prof. ling. arab.. Ang. Largent, Prof. histor. eccles.

historici“. A kako je s egzegetima, koji su bili protivnim pravcem udarili? Oni su se dakako podvrgli odredbama Papinim. No jesu li za to uvjereni ostali, da se netočnosti i kontradikcije u sv. Pismu mogu poravnati, kako to hoće i čine egzegeti iz tabora njima protivna? Da li će oni ostaviti svoj tabor, pribjeći drugomu, komu su do sada protivni bili? Teško da to učine, da svoje oružje ili cjelovito ili dijelom drugim poklone.

To, rekao bih, da i sam Pijo X. kao da je predvidio, kada je u svomu „Motu proprio“ od 18. studenoga 1907. govorio: „Ingravescenti autem in dies periculo prospecturus (Leo XIII.) quod incolsutarum deviarumque sententiarum propagatione parabatur Litteris Apostolicis „Vigilantiae studiique memores“ tertio calendas novembris a. 1902. datis, Decessor idem Noster Pontificale Consilium seu Commissionem de re biblica condidit, aliquot doctrina et prudentia claros S. R. E. Cardinales complexam, quibus Consultorum nomine, complures e sacro ordine addicti sunt viri, e doctis scientia theologiae bibliorumque Sacrorum delecti, natione varii **studiorum exegeticorum methodo atque opinamentis dissimiles.**“[1]

[1] Da su izmegju konzultora, kojima je bditi nad čistoćom nauke o nadahnutim knjigama, „opinamenta diversa“ razabira se iz njihovih djela i polemika, koje se vode kroz javnu štampu. Napominjem djelo jednoga konzultora i to „La methode historique surtout à propos de l' Ancien Tenstament“ pa drugo djelo nekoga drugoga konzultora kao konfutaciju gore napomenutoga „Autour de la question Biblique. Une nouvelle école de éxégese et les

Papine riječi, „methodo atque opinamentis dissimiles“, koje su izrečene u „Motu Proprio“ iza enciklike „Pascendi“ i „Syllabus-a“, ostavljaju na slobodu svakomu, da se služi onim putem, koji bi mu se činio zgodniji, a ne bi se kosio Papinim odredbama u riješenju gore postavljenih pitanja.

Egzegeti, koji su udarili prvim putem — kazao sam — da će teško pribjegnuti k egzegetima drugoga tabora. Čini se, da neki izmegju njih hoće da traže sebi spasa u tako zvanim „citationes tacitae“.

„Citationes tacitae“ zovu oni ona mjesta u svetom Pismu, koja hagijograf usvaja u svoj spis, a ne napominje, da ga je crpao iz tugjega izvora. Ovi egzegeti misle, da u takovim „citationes tacitae“ mogu biti „errores scientifici“ i „historici“, a da se to ni najmanje ne kosi sa nepogrješivosti nadahnutoga pisca, jer kada pisac nadahnuti umeće takove „citationes“, ne prima na se odgovornost, niti jamči za nepogrješivost takovih citacija.

Ovaj pribijeg, rekao bih, da donekle podupire odgovor „Commissionis Pontificiae de re

autorités que'lle invoque“. Napominjem takogjer jednu brošuricu, koja je kolala po Rimu, a nabavit se nije mogla Eclaircissement sur la Methode historique itd., protiv koje izašla je malo mjeseca otrag opet konfutacija „Le criterium à l' usage de la nouvelle éxégese biblique.“ Mogao bih ovdje dodati dvije knjige, koje su izašle u Rimu i nose imprimatur Mag. Sac. Palatii“, a u njima se kontradiktorno mišljenje ob ovomu pitanju brani. Dok bi bila i ostala „opinamenta diversa“, ne bi bilo vele zla; ali, rekao bih, da se netrijezno urgira sa obje strane, jer neki zovu protivno mišljenje „absurd“, „nepošteno“ tumačenje Papinih pismâ itd., a to sve čini da ovo pitanje, koje je teško i akutno, postaje akutnije.

biblica“ od 13. februara 1905., kojoj je bio postavljen ovaj upit: „Utrum ad enodandas difficultates quae occurrunt in nonnullis S. Scripturae textibus, qui facta historica referre videntur, liceat exegetae catholico asserere agi in his de citatione tacita vel implicita documenti ab auctore non inspirato conscripti, cujus adserta omnia auctor inspiratus minime adprobare aut sua facere intendit, quaeque ideo ab errore immunia haberi non possunt?

Odgovor Komisije:

„Negative, excepto casu in quo, salvis sensu ac judicio Ecclesiae, solidis argumentis probetur, 1°. Hagiographum alterius dicta nel documenta revera citare; 2°. eadem nec probare nec sua facere ita ut jure censeatur non proprio nomine loqui.“

Prama ovomu odgovoru u „citationes tacitae“ mogu biti „errores“, ali samo uz dva uvjeta: kada se naime može dokazati, da su to tugje citacije i da hagijograf ne prima na se odgovornosti.

Ovim odgovorom vrlo je sužena sloboda u rješavanju poteškoća historičkih i drugih u sv. Pismu sa „citationes tacitae“, jer ako nije teško dokazati, da u sv. Pismu postoje „citationes tacitae“, nije lak posao dokazati, da hagijograf ne odobrava ih niti jamči za njih. Kako će se n. pr. dokazati da hagijograf ne jamči, što se piše u knj. Makabejaca o Antijohovoj smrti? Druga knjiga Makabejaca govori, da je poginuo u hramu Nane, gdje su ga svećenici kamenovali. Prva knjiga govori „da je umr'o u Perziji.“ Pa opet druga knjiga, da je „a vermibus corrosus“. Ovo su „propositiones contrariae“, ali one i ako biti mogu neistinite, ne mogu nikako biti jednako istinite. Reći će se

možda — kao što su i kazali najkonzervativniji egzegeti — da je u drugoj knjizi Makabejaca dokumenat, u komu se govori o smrti Antiohovoj, za istinitost koga dokumenta hagijograf ne jamči. Ali kako da se to dokaže, ako hagijograf o tomu ne govori ništa? Moglo bi se možda postaviti ovaj princip a priori: „protuslovlja ne može biti izmegju nadahnutih pisaca, jer je Bog auktor i tu pogrješaka ne može biti." Zato, kada se na jednomu mjestu navodi jedan citat, komu drugo mjesto, gdje govori hagijograf sam, protuslovi, valja reći da hagijograf ne jamči za istinitost u citatu, dosljedno taj je citat pogrješka.

Ja nijesam protivan ovomu principu a priori, ali on ne pomaže, da se historičke poteškoće u sv. Pismu poravnaju. Ovomu principu može se na prvomu mjestu prigovoriti, što ovaj princip predpostavlja nešto, što se ne može predpostaviti. Predpostavlja se, da pisac kada govori o jednoj stvari do dva puta, na dva ili više mjesta, ali protivno, jamči samo za istinitost svojih riječi, a ne jamči za istinitost dokumenata, koje uvrštava. Ali može li se ova predpostavka dopustiti? Ja mislim, da ne. Jerbo kada pisac zbilja jamči za istinitost svojih riječi, ne će nikada navesti dokumente protiv sebe, za istinitost kojih niti jamči niti može jamčiti. Nerazumnih imade, pa bi se moglo i takovih naći, ali ja ovdje ne govorim o bedacima, već o piscima; što više o hagijografima.

Pa kad bi se sve ovo dopustilo, onaj princip ne bi mogao riješiti poteškoće, na koje se nailazi u sv. Pismu. Kako ćeš na p. dovesti u sklad dva mjesta kontrarna ili kontradiktorna, gdje se ne može razabrati, da hagijograf na kojem od tih mjesta citira tugji dokumenat, već da govori u svoje ime?

Vraćam se na primjer gore spomenuti o Antiohovoj smrti.

U knj. II. Makabejaca p. 9. opisuje se smrt: „Ita ut de corpore impii vermes scaturirent ac viventis in doloribus carnes ejus effluerent odore etiam illius et foetore exercitus gravarentur . . ."

U knj. I. p. 6, 8. govori se: „et cecidit in lutum et incidit in languorem prae tristitia, quia non factum est ei sicut cogitabat . . . ecce pereo tristia magna in terra aliena . . ."

Ovdje izričnih citacija ne ima, ne mogu se dokazati, da su to „citationes tacitae", pa da bi bilo dokazano, kako da se dokaže, da hagijograf ne prima na sebe odgovornost usvajajući tugje riječi? Al ipak očito je, da su ove relacije kontrarne, dosljedno da ne mogu biti jednako istinite. Kako dakle da se poravnaju? Principom gore postavljenim? Ali ako hagijograf na obadva mjesta govori u ime svoje, koje se mjesto od ova dva ima smatrati kao mjesto za istinitost kojega agijograf ne jamči?

Tko sve ovo sabere i dublje razvidi, razabrat će, da „citationes tacitae", kako ih je ograničila Komisija, ne pomažu ništa egzegetima, koji su mnogo držali do „citationes tacitae" za poravnanje historičkih poteškoća u sv. Pismu.

* * *

Sada nakon svega ovoga, misle li ovi egzegeti napustiti svoje „citationes tacitae", pošto im Komisija ne dozvoljava ni više ni manje, nego je bilo dozvoljeno u prošlim vremenima, kada se nije sanjalo o tim „citationes tacitae"?

Dozvoljava im naime, da „errores“ mogu biti ondje, gdje i sam hagijograf dopušta, da bi mogli biti, kada on navodi tugje riječi, ne odobravajuć ih niti jamčeć za njihovu istinitost. A to se je već znalo, niti se o tomu digla ikada kakva prepirka. — Hoće li dakle ti ortodoksni egzegeti napustiti svoje stanovište? Ja sada to ne znam. Znamenito je to, što se i u Papinoj enciklici govori — bilo baš i nuzgredno — o tim „citationes tacitae“. Govori se, pošto se je osudila inspiracija imanencije: „De qua praeterea inspiratione modernistae addunt nihil omnino esse in sacris litteris, quod illa careat. Quod cum affirmant, **magis eos credere ortodoxos, quam recentiores alios, qui inspirationem aliquantum coagustant exempli gratia cum tacitas sic dictas citationes invehunt.**“

Iz ovih Papinih riječi može li se zaglaviti, da ih Papa osugjuje? Ne: on ih zove, da su više ortodoksne, nego li je inspiracija imanencije. Odobrava li Papino pismo „citationes tacitae“? Takogjer ne: jerbo to iz riječi ne protječe. Imade li Papa pred očima „citationes“, kako su neki shvaćali prije odgovora Komisije g. 1905., ili citacije, kako ih je odgovora Komisije g. 1905., ili citacije, kako ih je Kongregacija ograničila? O tomu ne može se ništa razabrati iz pisma. Mnogi će za to pomišljati ovako: „da su „citationes tacitae“ heterodoksne, bilo bi se pismo jasnije o njima izrazilo: zabacilo ih; ali to nije učinilo. Prema ovomu mišljenju ostat će mnogi uza svoje „citationes tacitae“, pa će gledati, da ublaže onu drugu tačku odgovora Komisije „excepto casu in quo probetur . . . eadem nec probare nec sua facere ita ut jure censeatur non proprio nomine loqui.“

β) „La Bible et l' histore“ od P. Prat-a i „citationes tacitae“.

Kazao sam gore, da će mnogi — i nakon odgovora Komisije — ostati uza svoje „citationes tacitae“ uvjereni, da je to jedini način da se izmaknu znanstvenim poteškoćama naročito historičkim, koje oni vide u sv. Pismu. Ja ipak o tomu mislim inače; a do ovoga mišljenja došao sam duljim proučavanjem same stvari. Hoću reći, ako bi se i dopustile citacije „tacitae“ u svetom Pismu, kako neki hoće, nešto šire, nego to dozvoljava odgovor Komisije; da se ni tim ne bi mogle poravnati sve poteškoće niti historične, kako ću niže pokazati, u sv. Pismu, a zaplelo bi u zamršeni labirint, iz kojega izlaza ne bi bilo: to jest logično bi se moralo doći do zaglavka, da bi gotovo u cijeloj Bibliji mogli biti „errores“, jer bi jako tanak broj ostao dijelova, u kojima se ne bi mogle vidjeti „citationes tacitae“.

Ovdje ću se osvrnuti na djelo „La Bible et l' histoire“ od jednoga konzultora „Commissionis de re biblica“, koje je izašlo g. 1904. Osvrćem se naročito na ovo djelo, jer se tu i učeno i oštroumno raspravlja o ovomu pitanju i navodi se sve, što se može navesti u prilog „citationes tacitae“. Što sada misli P. Prat o onomu, što je pisao četiri godine otrag, ne znam. Za to, što budem prigovarao ili pobijao u njegovu djelu, pobijam ono, što je u djelu, jer pred sobom imam djelo, a ne P. Prat-a, pobijam onako, kako bih ga bio pobijao otrag četiri godine, biva prije nego se je o tomu izrazila „Commissio de re biblica“.

Analizujući djelo „La Bible et l' histoire" mogao bi se sadržaj svesti na ove tačke:

1. Da se izbjegne historičkim i znanstvenim poteškoćama u Bibliji, ne mogu se više održati Newmanovi „Obiter dicta", na koja se ne proteže po mišljenju Newmanovu, inspiracija.

2. Nauka Hulst-ova o njegovoj blažoj inspiraciji ne može se u sklad dovesti s Papinim pismom „Providentissimus", jerbo ove dvije riječi „Bog govori" i „hagijograf govori" sinonimne su, pokrivaju se.

3. Ako jednoglasna nauka svetih Otaca i Crkve nijesu prazne riječi, valja reći, da je Biblija nepogrješiva.

4. Jedno djelo inspirirano nije manual ni astronomije, ni biologije, ni fizike itd. Ako se Biblija prilagogjuje govoru onoga vremena te taj govor ne odgovara realnosti stvari, to nije „error" u Bibliji.

5. Ako se neće niko usuditi kazati, da ima „errores" u jednoj profanoj knjizi, gdje se upotrebljava govor neznanstven, a ta knjiga ne ima pretenzija, da bude znanstvena: iz istog razloga ne može se kazati, da imade „errores" u Bibliji.

6. Ovo se može aplikovati historičkim faktima u Bibliji. Jedina je razlika u tomu, što je historija sa vjerskim istinama tako prepletena, naročito u Evangjeljima, da se jedva dade jedna od druge ocijepiti. Ali opet i povjest se ovdje može ograničiti, jer sv. Augustin govori: „Bog nije namjeravao učiti nas nepotrebne stvari."

7. Kako se piše povjest? Povjest može biti „kompilacija", gdje su sabrani dokumenti, koji sami govore; može biti „elaboracija", gdje je auktor dokumente proučio i dao im neku jedinstvenost. Auktor tu govori u ime svoje na temelju proučenih dokumenata. Imade treći način, koji se može zvati „mixtus", gdje auktor prama dobro sebi označenoj svrsi služi se dokumentima, druge izostavljajuć, koji mu ne trebaju, suživajući i t. d.

8. Historik uvijek ne govori u svoje ime, već navodi i tugje mišljenje. U tom slučaju, ako je vjeran citat, koji se navodi, ne slijedi, da je istina što citat kaže.

9. Forma literarna, kojom se služe hagijografi, raznovrsna je: tu imade simbolâ, alegorijâ. Odavle protječe, da bi njeke knjige mogle biti samo na oko historične. Knjige: Jobova, Juditina, Tobijina i druge mogle bi samo sadržavati moralnu i religijoznu pouku.

10. Historici grčki i latinski mogu unijeti u svoju povijest izvore, za istinitost kojih oni ne jamče, pa svoje mišljenje čitaocu kazati sa „fertur", „dicitur"; semitski jezici to ne mogu: manjkavost gibljivosti njihova jezika to priječi.

11. Hagijograf, kada tugje citate navodi, ne usvaja ih, niti jamči za istinitost, već samo tada, kada ih izrijekom ili na ekvivalentan način odobri.

12. Historik ima pravo da sudi o istinitosti dokumenata koje citira, ali na to nije obvezan. Ne ima možda veće impersonalne povijesti do Biblije: hagijograf pušta da sami dokumenti govore i — rekao bih — da se on tu upleće koliko je moguće manje.

13. Ne smije se s uma zbaciti, da je Biblija kodeks morala a ne manual povjesti.

14. U bibliji postoje „citationes tacitae". „Citatio tacita" je ona, koja nam se ne kaže običnim znakovima citacije, ali se ipak može raza-

brati. U slučaju da se je ne može raspoznati, to bude plagijat ili vrlo lagodan način, da se kažu svoje misli tugjim riječima. U ovakom slučaju pisac prima na se odgovornost, jer takove citacije stvaraju intergralni dijel njegove misli.

15. Neki tipografski znakovi mogu nam kazati „citaciju“ a da izvor i ne spomenu; jedan stih u komadu proze, jedna rečenica latinska umetnuta u pučki govor, poslovica i t. d., stvari, koje svak na pamet znade, mogu se umetnuti u svaki govor, a da se ne napomene izvor, jer pošto su takove stvari drugim poznate, odmah će se sjetiti, da su to citacije.

16. Ovakovih citacija imade u bibliji. O tomu ne ima sumnje.

17. Savremenici mogli su na prvi pogled razabrati takove citacije. Za nas to nije gladak posao. Ta teška istraživanja opet običajno ne urode, već manje više vjerojatnim rezultatima.

18. Sve historičke i kronološke anomalije u knjigama Kraljeva, Paralipomena, Nehemije ... mogu se poravnati, ako se reče, da su to dokumenti razni, kojima su se pisci poslužili, ali za istinitost njihovu nijesu jamčili.

19. Os, oko koje se vrti cijelo pitanje, jest: kada historik unosi u svoje spise ovakove „citationes tacitae“, prima li na se odgovornost za takove citacije i prima li takovu odgovornost, da jamči za potpunu istinitost do zadnjeg slova; ili se zadovoljava s tim da nam kaže, da je citacija vjerna, i ako bi mogla u sebi imati pogrješaka.

20. Ovo pitanje valja da riješe filozofi i kritici, a ne teolozi i egzegeti. Kada ovo pitanje bude riješeno, teolozi valja da se tomu poklone, ako ne će da se pokažu protivni riječima Leona XIII., koji veli: „sv. Pismo govori ljudima ljudskim govorom.“

U ovoj Prat-ovoj radnji — valja priznati — imade oštrih opazaka, logičnih zaglavaka, koje ne mogu od sebe odbaciti niti najkonservativniji i bojažljiviji teolozi i egzegeti; a ima i slabih strana, koje se ne imadu pripisati Prat-u, već poteškoći i zamršenosti samoga pitanja: izmegju Scyle i Charybde nije lak prolaz; ako se jednoj ukloniš, eto te na drugu, ako hoćeš da drugoj izbjegneš, ne ćeš prvoj.

Prat — rekao bih — da ne rješava pitanje niti se apsolutno odlučuje za „citationes tacitae“, da poteškoće iz sv. Pisma odstrani; jer (kako izbija iz onoga što sam kazao pod br. 19, 20.), on očekuje čuti, što misle o tomu kritici i filozofi, čemu će se potla pokloniti teolozi i egzegeti. Htio je kazati Prat: ako izjave kritici, da historik, kada usvaja „citationes tacitae“, ne prima na se odgovornost, dosljedno ako imade u bibliji „citationes tacitae“, kao što ih zbilja ima, tu bi mogli biti i „errores“; a toj odluci i zaglavku morat će se pokoriti teolozi i egzegeti, jer Leo XIII. veli: „da hagijografi govore ljudskim govorom“.

Opažam, da se je učenomu egzegeti ovdje izmakla vidu neka stvar, o kojoj riješenje zavisi. Filozofi i kritici mogu označiti neka općenita pravila i kriterija, kojih su se historici u opće u prošlosti držali, kada su pisali povjest: kojih kriterija n. pr. držao se je Herodot i Livije, Tukidit i Tacit itd., kojih kriterija sada se drže i moraju se držati historici, ako im je do toga, da budu dobri historici. Do

ovih kriterija mogu filozofi doseći dubljim proučavanjem samih djela historičkih u prošlosti i sadašnjosti. Ali ova kriterija pošto su šarolika i raznovrsna, formulirana na indukciji, koju im pružaju pisci i historici profani u opće, ne mogu se niti sva niti svakomu hagijografu u jednakoj mjeri aplikovati, kao što se ne mogu sva ta kriterija u jednakoj mjeri aplikovati Herodotu i Tacitu itd. Ne radi se ovdje o nekom generalnom pravilu in abstracto, koje može za svakoga vrijediti, već o kriterijima, koji su konkretizovani u hagijografima. Do ovih kriterija može doprijeti kritik, koji proučava i način ljudskoga govora i istodobno bibliju; a u ovomu slučaju prestaje biti filozof, a postaje teolog i egzegeta.

Ovo inače nije glavno u Prat-ovoj knjizi.

Imade tu — već sam kazao — što se ne smije odbiti. I moja istraživanja i študija podudaraju se s Pratovim točkama, što sam naveo pod brojem 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 13, 15, 16; točke pak pod brojem 7, 8, 11, 12, 14, ne bih mogao dopustiti bez nekih opazaka i modifikacija; tačka nasvrhu pod brojem 18, koja je glavna, najslabija je, jer poteškoće, koje hoće da riješi, ne rješava, što više, ide u susret i stvara drugih poteškoća ortodoksnom exegetu.

* * *

„Citationes tacitae“ to su ona tvrgjava, u koju hoće da se sklone neki egzegeti i izmaknu udarcima racijonalistične kritike. Ovoj tvrgjavi sigurno zaklonište neki teolozi niječu. Za to im dovikuje Prat: ili s nama u ovu tvrgjavu, ili vam je smrt sigurna. On u jednoj primjedbi u svomu djelu „La Bible“ itd. polemizuje s jednim teologom (po svoj prilici mora da bude Billot, profesor teologije

na Grgurevoj univerzi u Rimu, komu se inače može čak više oponirati, nego li Prat-u) ovako:

„Naturalmente egli (Billot ili koji drugi teolog) non vuol sentire parlar delle citazioni tacite. Se gli facesse ombra la parola soltanto non mi ostinerei a conservarla; ma egli dimentica di dirci come sostituisce la cosa e, malgrado la ripugnanza che deve provare a discendere ai fatti concreti e reali, il lettore attenderebbe questo da lui. Non si tratta ne di fraseggiare nè di ingannare nè di rigiri: se nella Biblia non vi sono citazioni implicite, vi sono degli errori. Il dotto teologo accetta questa alternativa?“

Na prvi pogled ova Prat-ova argumentacija, kojom hoće da obrani realni opstanak ovih „citaciones tacitae“ u bibliji, čini se možda, da imade krepčine, ali to tako nije; jerbo predpostavlja jedan apriorni princip, koji ujamčen nije i koji bi se jednakim pravom mogao nijekati kao i ustvrditi: biva da historik, kada unosi u svoju povjest „citationes tacitae“, ne prima nikada na se odgovornost, niti hoće da jamči za istinu tih citata.

Argumentacija Prat-ova u formi dvaju silogizma glasila bi ovako:

Hagijagraf ne može ni izreći niti napisati „errores“. Ali u Bibliji imade „errores“. Dakle ti „errores“ nijesu hagijografovi. „Errores“ mogu biti u pisca neinspirirana. Pošto imade „errores“ u nekim mjestima Biblije, ta mjesta valja da budu od neinspiriranog pisca. Dakle imade u bibliji mjestâ od neinspiriranog pisca, što je sve isto: imade „citationes tacitae“, za istinitost kojih hagijograf ne jamči.

U ovoj argumentaciji manja premisa obadvaju silogizma može se s mjesta zanijekati, a Prat bi je morao dokazati; ali osim toga ovdje je prava kvestija maknuta sa svoga pravoga mjesta. Pitanje nije: ima li, nema li „citationes tacitae", nego je pitanje: prima li, ne prima li hagijograf odgovornost za citacije, što unosi u svoju knjigu. Kad bi cijela Biblija bila prepuna tih „citationes tacitae", a hagijograf bi jamčio za njih i njih svojima učinio, što bi vrijedila Prat-ova argumentacija: „ako u Bibliji ne ima „citationes tacitae", valja da budu tu „errores"? Upravo ništa.

Neka se dopusti da hagijograf ne prima nikada na se odgovornost za „citationes tacitae", već da im daje toliku vrijednost, koju su imali prije, nego ih je on usvojio, bi li se mogle poravnati tim putem sve poteškoće historičke, kronološke, geografske u Bibliji? Mnoge dakako bi, ali sve nikako. Kako da se n. pr. uklone sve nevjerojatnosti iz knjige Juditine? Reći će se možda, da ta knjiga nije historička već „Midraš". Dobro; ali eto tu već ne pomažu „citationes tacitae". Kako da se poravnaju poteškoće iz knjige Jobove? Reći će se, da je to poetički govor, u kome se nešto drugo krije. Eto i u tomu slučaju ne pomažu „citationes tacitae". Što da se reče o knjizi Tobijinoj, o knjizi proroka Jone i mnogim drugim mjestima? Bi li mogle pomoći „citationes tacitae", o kojima Prat govori na dugo i široko u svojoj knjizi, da odstrani poteškoće o smrti Antijohinoj, o kojoj se čitaju kontrarne relacije u knj. II. 9. i I. 6. Makabejaca? Tu se bar ne vide „citationes tacitae" prema pravilu, što ga postavlja Prat, a ipak se te relacije is-

tiskuju: ili je jedna ili druga istinita, ili su obadvije neistinite, ali obadvije ne mogu da budu jednako istinite.

Ako se okrenemo na N. Z., uvidjet ćemo, da ne pomažu ni tu „citationes tacitae". Matej gl. I. u Isusovoj genealogiji govori: „Josias genuit Jechoniam et fratres ejus in transmigratione Babylonis. Et post transmigrationem Babylonis Jechonias genuit Salathiel." — Ovo historično nije istina: niti je Jehonija bio sin Jozije, niti je Jehonija imao braće, već je sin Jozije bio Joakim i imao tri brata, koji se nijesu rodili 'επὶ τῆς μετοικεσίας Babylonis, već nešto prije. Kako dakle, da se ovo svede u sklad sa povjesti iz knjige Kraljeva i Paralipomena? Može li se kazati: ovo su „citationes tacitae", za istinitost kojih Matej ne prima na se odgovornost? Možda je Mateju dopala do ruku nekakova Isusova genealogija, on ju je u svoje evangjelje umetnuo, pa ostavio da jamči za njenu vjerodostojnost onaj, koji ju je sastavio? Kada bi se ovdje mogle vidjeti „citationes tacitae", ne bi ostalo u cijelom evangjelju Matejevu i u drugim evangjeljima niti jednoga gotovo ~~stiha~~, retka (versus) koji nam ne bi nosio te tobožnje „citationes", dosljedno ne bi moglo biti niti jednoga mjesta, gdje ne bi mogli biti „errores"; a onda šta bi s crkvenom definicijom: „sc. Scripturam cum omnibus suis partibus esse infallibilem"? Koje bi bile te „partes"? Na što bi se svela nepogrješivost? Znadem, da mnogi laćaju se drugoga puta, da ovu poteškoću poravnaju, koji je vrlo zgodan. To je, govore, prepisivačeva pogrješka. Mjesto da napiše: „Josias genuit Joachim, Joachim genuit Je-

choniam . . . radi sličnosti imena (Jojakim i Jehonias) pisac je preskočio jednu generaciju. Da bi se i ovim načinom poravnala poteškoća — koja se inače po momu mišljenju ne poravnava, a razloge ne navodim, jer ovdje mi je govoriti o „citationes tacitae" a ne o pogrješkama prepisačevim — opet nam to pokazuje bar jedan slučaj, gdje nam ne mogu pomoći „citationes".

Matej u gl. 28. 9. citira riječi iz Jeremije, a to nijesu riječi Jeremijine već Zaharijine; u gl. 21. 4. piše: „hoc factum est ut adimpleretur quod dictum est per prophetam", a riječi, koje navodi, uzete su iz dvaju proroka: Izaije i Zacharije; Matej piše (c. 21. 1.): „cum appropinquasset Jerosolimis et venisset Bethphage;" Luka: „cum appropinquasset ad Bethphage et Bethaniam,"; Marko: „cum appropinquasset Jerosolymae". Matej, Marko, Ivan kažu, da je Magdalena pomazala Isusa malo dana prije njegove smrti i to u Bethaniji, Luka, da se je to dogodilo u Galileji mnogo vremena prije i u nekoj drugoj prigodi. Matej VIII. 5. govori: „accessit ad eum centurio"; Luka VII. 3. o istomu dogagjaju govori: „Misit ad eum seniores Iudeorum". Matej IX. 18.: „filia mea modo defuncta est; a Marko V. 23.: „deprecabatur dicens quoniam filia mea in extremis est." Matej X. 10. Isus nalaže da ne nose „peram in via neque virgam"; Marko VI. 8.: „ne quid tollerent in via nisi virgam tantum". Mogao bih ovdje navesti dugi niz sličnih citata, ali da ne duljim, ispuštavam, a mogu se vidjeti u manualima teologije i institucijama biblijskim.

Tko misli, da se u svemu ima tražiti historička tačnost, ove kontrarne citacije jamačno će smatrati historičkim porješkama. Sada tko obožava tako zvane „citationes tacitae", neka pokuša s njima ove poteškoće poravnati, što će postići? Biti će prisiljen izreći takovih stvari, kojima i sam ne će vjerovati, pa će se zaplesti u stupicu, iz koje mu izlaza ne ima. Ta je stupica: u Bibliji ne ima gotovo ni jednog mjesta, o komu bismo zvanstveno sigurni bili, da ne imade u njemu „errores".

Kazat će se možda, da sve one nepravilnosti ne imadu baš takove važnosti. Priznajem i ja, da mnogo historičkoga interesa ne imadu; ali ako ove ne imadu interesa, za cijelo ne imadu niti one antilogije kronološke, numerične i t. d., što Prat vadi iz knjiga „Regum", „Nehemiae", „Esdrae" itd. i poravnava svojim „citationes tacitae".

* * *

Rekao sam, da u slučaju, kada hagijograg ne bi nikada na se primao odgovornosti za „citationes tacitae" koje je unio u svoj spis, opet ni tim se putem ne bi mogle u sklad dovesti sve antilogije historične, koje sretamo u Bibliji; ali osim toga ide se tim putem u susret drugim poteškoćama, koje teologa i egzegetu Crkvi vjerna valja da nemilije i teže pritištu, nego li su poteškoće, koje hoće se da olahkote i odstrane sa „citationes tacitae".

Tko postavlja principe, ne smije od sebe odbiti zaglavke, koji logično teku, pa bili mu oni ugodni ili neugodni.

Prat takogjer valja da prigrli zaglavke, koji teku iz postavljenih principa. Njemu je „citatio

tacitá" ona, koja se ne kaže običnim znakovima, može se ipak razabrati, da je to citacija.

Prama mišljenju Pratovu bila bi dakle tugja misao, sud, relacija, pripovijest, koju je hagijograf unio u svoju knjigu, a nije kazao izrijekom čija je, ali se može ipak poznati, da je prije tugja bila, a sada da je u knjizi hagijografa. Ovomu ne bi se imalo što da prigovara.

Ali tugja misao, pripovijest itd. . . . može se crpsti ne samo iz jednoga pisana dokumenta, već i nepisana. Nepisani izvor „citacije" bio bi n. pr. svjedok, koji je stvar sam vidio ili slušao misao, sud tugji, pa hagijografu saopćio, a hagijograf uvrstio u svoju knjigu: ovo bi bila „citacija" neposredna svjedoka, što se, naravno, ne može protegnuti već na „facta et dicta", koja su se zbila nedavno. Buduć da hagijografi govore o stvarima, koje zasežu u daleka vremena, o kojim stvarima njima ne mogu pričati neposredni svjedoci, jer ih više ne ima; hagijografi takve stvari primaju usmeno preko neposrednih svjedoka, a to je pučka predaja. Ovo bi bile „citacije" posrednih svjedoka.

„Citationes tacitae" za to valja da zahvate: 1. pisane spomenike, 2. svjedočanstvo neposrednih svjedoka, 3. pučku tradiciju.

Uzme li se ovo na um, pa se pita sam sebe, kada se oduzmu hagijografima i pisani spomenici, kojim su se služili, i svjedočanstva neposrednih svjedoka i pučka predaja, koja im je u mnogo slučajeva pružala supstrat njihovim spisima, što će ostati od prvoga poglavlja Geneze pa do zadnjega Apokalipse hagijografima, izuzevši knjige mudrosti, proroke, poslanice, i to ne sve u njima? Te su knjige sastavljene od „citationes tacitae". Ako hagijograf nikada ne prima odgovornost ni za „citationes expressae" niti za „citationes tacitae", ako u tim citacijama mogu biti „errores", što dakle ostaje nepogrješiva u Bibliji? Zašto je Crkva definirala, da je Biblija nepogrješiva „cum omnibus partibus"? Za što se nije niti ijedan slučaj — ovo su riječi Prat-ove koje navodi protiv Newmanna i Hulst-a — našao, da je jedan sv. otac, jedan naučitelj, jedan crkveni pisac pred nerješivim antilogijama pribjegao u vrlo lagodno zaklonište, da bi naime moglo biti u Bibliji pogrješaka, da se tako izvuče iz neprilika? Ovo je stupica, u koju upada egzegeta katolički bez nade da će joj se moći izmaknuti. Ovu poteškoću, egzegeta katolički, koji se sakriva za svoje „citationes tacitae", mislim, ne će nikada riješiti. Može se uvijavati i izvijavati, može se i sofistizovati, ali tim egzegetima stat će na putu i priječiti prolaz jaki zid, koji ne će moći oni ni preskočiti ni oboriti. Taj je zid: kod sv. otaca naći će se gdje govore: „Bog u Bibliji nije namjeravao učiti ljude stvari nekorisne"; „mnoge stvari u Bibliji su kazane prama mišljenju onoga vremena, ne prama realnosti stvari" i sličnih izražaja, ali se ne će nigdje naći, da hagijografi ne primaju na se odgovornost za „citationes tacitae" osim slučajeva, kada to oni sami kažu, da ne govore u svoje ime.

Moglo bi se protiv Prat-a argumentirati ovako: valja ili napustiti „citationes tacitae", za koje hagijograf nikada ne jamči svojim imenom, ili dopustiti, da malo što ima u Bibliji, što nije nepogrješivo.

Ova argumentacija ne vrijedi dakako protiv biblijskog racijonalista; ja to priznajem; ali vrijedi i valja da vrijedi protiv katoličkog egzegete.

Sve ovo, što sam do sada naveo protiv „citationes tacitae“, naveo sam predpostavljajući nešto kao istinito, što inače — prema momu mišljenju — istina nije. Ta je pretpostavka: hagijografi nikada ne jamče za istinu svojih „citationes tacitae“. Ova predpostavka ne će se moći nikada dokazati, kao što se ne će moći dokazati, da je historik, koji namjerava pisati povjest, to jest prikazati — koliko je do njega — fakta istinita kao istinita, a dvojbena kao dvojbena, kada unosi u svoj spis „citationes tacitae“, prama tim citacijama posve indiferentan. Naime, da taj historik hoće tim da kaže: eto tu citacijâ, bile istinite, bile ne istinite, eto ih tude; nek svatko misli i sudi, kako koga volja. A u ovomu slučaju — pitam ja — na što bi se svela povjest? Na aglomerat protivnih i protivurječnih citata, pripovijedaka itd.

Ne mislim za to, da je Prat osvjedočen bio jerbo mu ne fali umne oštrine, kada je pisao, što sam ja gore naveo pod br. 14,: „U slučaju, da se ne mogu razaznati „citationes“, to bude plagijat ili vrlo lagodan način, da se kažu svoje misli tugjim riječima. U ovomu slučaju pisac prima na se odgovornost, jer takove citacije stvaraju integralni dio njegove misli“.

Samo plagijat dakle stvara integralni dio misli historika, dosljedno i hagijografa, a ne citacije? Ja to ne shvaćam. Pavao n. pr. u Atenskom Areopagu govori Atenjanima o Bogu, koji je stvorio nebo i zemlju... „in quo vivimus et movemur et sumus...“ pa se, da ovo bolje utvrdi, pozivlje na Arata „sicut et quidem vestrorum poëtarum dixerunt „Ipsius enim et genus sumus“. Ovo

plagijat nije, pa nije niti „citatio tacita“, već „citatio expressa“, pa možda zato ne stvara integralni dio Pavlove misli ova skraćena citacija Aratova? Ako jedan direktan dokaz, pa bio uzet odakle mu drago, nije integralni dio misli, ja ne znam, što bi drugo moglo biti. Da nije integralni dio, ne bi se Pavao bio s njim poslužio, jer i zaglavak ne bi više bio Pavlov već Aratov, za istinitost kojega Pavao ne bi jamčio niti mogao jamčiti, kao što nije jamčio za princip, — prama mišljenju Pratovu — odakle je taj zaglavak protekao. Osim dakle plagiata stvaraju integralni — bar u većini slučajeva — dijel piščeve misli i citacije.

γ) Kako da se u sklad svedu tobožnji „errores“ u bibliji i crkvene definicije „de immunitate omnium et singularum partium s. Scripture ab omni errore“.

Osjećam se i ja pod dvostrukim teškim pritiskom. S jedne strane historičke i znanstvene netačnosti u Bibliji; a s druge strane pak crkvena nauka naslonjena na neprekidnoj tradiciji o nepogrješivosti Biblije.

Propozicija osugjena u Silabus-u Pija Pape X. glasi: „Inspiratio divina non ita ad totam Scripturam extenditur, ut omnes et singulas ejus partes ob omni errore praemuniat.“

Propozicija ovoj kontradiktorna u sebi uklapa nauku koncila Vatikanskoga i Tridentskoga o nepogrješivosti Biblije. Ovoj propoziciji ne može se ukloniti teorija, koju sam gore napomenuo „de obiter dictis“, niti „inspiratio mitigata“, niti teorija E. Leclairova, o kojoj je pisao u Annales de Phi-[1]

[1] Dec. 1904. p. 250.

losophie chrétienne[1], niti ma bilo koja druga ovima slična, koja sužuje „nepogriješivost", biva koja dopušta, da mogu biti pogriješiva bar neka mjesta, gdje hagijograf govori kao hagijograf.

Ovoj se propoziciji može izmaknuti nauka „de citationibus tacitis", jer takove „citationes" pogrješke naročito historičke svaljuju ne na hagijografa, već na drugoga pisca, kojim se je hagijograf poslužio, a da nije primio na se nikakove odgovornosti. Govorim, mogu se izmaknuti, kada bi se zbilja dokazalo, da hagijograf ne odgovara za tugje citate.

Što se ima držati o „citationes tacitae", ja sam već kazao gore i odbio ih radi razloga već navedenih. Tako se ne mogu sprijateljiti s onima, koji misle da mogu zbilja poravnati sve poteškoće dovagjajući kontrarne i kontradiktorne citacije u potpuni sklad, bilo govoreći da je tu pogrješka prepisačeva ili prevoditeljeva ili otezajući i nenaravno nirastezajući hagijografove riječi, koje se ne mogu nikako rastezati. Još manje pak mogu dopustiti pokušaj nekih, koji hoće dokazati, da n. pr. u Mojsijinim knjigama i drugim ne samo da ne ima „errores scientifici", već da su u tim knjigama poznata bila u zametku sva otkrića na geološkom, astronomskom, fizičnom itd. polju. Ti egzegeti, ako budu daleko tako išli, naći će u tim knjigama možda i Hertz-ov resonator, Branlyjev kohaerer, Righijev oscilator, Röntgenove zrake i druge izume modernih vremena.

Klasičan je u ovomu pogledu tip pisca „Les Splendeurs de la Foi", Moigno. Čovjek se mora uprav čudom čuditi, kakvu golemu erudiciju on pri ruci imade, da pokaže potpuno suglasje Biblije sa rezultatima znanstvenih istraživanja. Pa pošto se je

njegovo djelo, u četiri debela sveska, pročitalo, primoran je čovjek reći nešto slično omomu, što je pjesnik talijanski Alfieri rekao o nekom dubrovačkom latinskom pjesniku: „che bella latinità, ma inutilmente sprecata" „krasnoga li latinskoga jezika, al ni zašto". Čuditi se je zbilja, da se je htjelo u Moigno-a tako široka erudicija, da postane tako slab apologeta sv. Pisma.

Ovakovih apologeta zasluga bi mnogo veća bila, kad bi napustili svoje pozicije, pa, kada ne bi htjeli k drugom kojem taboru pribjeći, da bi rekli, što je naučitelj crkve sv. Augustin kazao: „Mi ne možemo reći: rukopis je pogriješen, jer svi dobri latinski prijevodi imadu tako; niti možemo reći: prevodilac je pogriješio, jer u svim grčkim kodeksima tako se čita. Ostaje dakle, da ti to ne razumiješ".[1] „U sv. Pismu imade mnogo više stvari, što ih ja ne razumijem, nego što ih razumijem".[2]

Da mi se ne prigovori, a može mi se pravom prigovoriti, da nije dosta odbijati teorije, rušiti ih, već da valja porušeno nečim i zamijeniti; ja ću kazati, kako bi se možda ova dva pola, koji se, rekao bih, odbijaju, dala sljubiti: biva ti tobožnji „errores scientifici et historici" sa nepogrješivosti Biblije svesti u sklad.

Postavit ću tri principa. Dva uzimljem iz sv. Augustina, a treći iz pisma Leona XIII. „Providentissimus", iz kojih će slijediti, da kod hagijografâ ne ima „errores" ni znanstvenih ni historičkih. „Errores" pak, koji nam se u Bibliji prikazuju, naši su,

---

[1] Contra Faustum l. XI. c. 6.
[2] Ibidem.

a ne hagijografâ, jer mi ne shvaćamo u mnogo slučajeva hagijografe, već mislimo da su oni nešto kazali ili namjeravali kazati, što zbilja oni niti su kazali niti su imali na umu da kažu. „Error" je u našemu pojimanju a ne u Bibliji.

Sv. Augustin u svomu dlelu „De Genesi ad litteram" govori: „Multi enim multum disputant de iis rebus, quas majore prudentia nostri authores (sacri) omiserunt, ad beatam vitam non profuturas discentibus, et occupantes quod pejus est multum prolixa et rebus salubribus impendenda temporum spatia. Quid enim ad me pertinet, utrum coelum sicut sphera undique concludat terram in media mundi mole libratam, an eam ex una parte desuper velut discus operiat? Sed quia de fide agitur scripturarum propter illam causam quam non semel commemoravi: ne quisquam eloquia divina non intelligens, cum de iis rebus tale aliquid vel invenerit in libris nostris vel ex illis audierit, quod perceptis assertionibus adversari videat, nullo modo eis coetera utilia monentibus vel narrantibus vel praenunciantibus credat: breviter dicendum est, de figura coeli hoc scisse authores nostros quod veritas habet, sed spiritus Dei qui per ipsos loquebatur noluisse ista docere homines nulli saluti profutura. Sed ait aliquis: quomodo non est contrarium iis, qui figuram spherae coelo tribuunt, quod scriptum est in libris nostris: qui extendit coelum sicut pellem? Sit sane contrarium, si falsum est quod illi dicunt: hoc enim verum est quod divina dicit auctoritas, potius quam illud, quod humana infirmitas conjicit".

Iz ovih Augustinovih riječi vadim i postavljam ova dva principa:

1. Da hagijografi nijesu namjeravali učiti nas, što nam nije korisno za spasenje.

2. Da mi možemo i ne shvatiti hagijografe i tada, kada oni pišu o stvarima, koje ne spadaju na naše spasenje, pa takovo naše shvatanje možemo naći u oprečnosti s drugim naukama.

Treći princip, što je uzet iz Leonove enciklike „Providentissimus", može se formulirati ovako: „Hagijografi kada govore (pišu) govore ljudskim jezikom."[1]

Ova tri principa predpostavljam, nitko mi ih ne će zanijekati. Ona mi udaraju oslon, na koji stavljam cijelu svoju argumentaciju, kojom hoću da dokažem, da u Bibliji u pravom smislu „errores" ni znanstvenih ni historičkih ne ima. „Errores" pak znanstveni i historički, koje neki tu hoće da nagju, nijesu „errores" hagijografâ, već naši „errores", jer mi sebe varamo; a hagijografi niti nam kažu, niti nam hoće da kažu ono, što mi mislimo, da su nam kazali: odatle se u nama „error" poragja.

Na prvo mjesto postavljam pitanje: Što je „error"? Na ovo pitanje valja najprije odgovoriti. Ako se pravo značenje ovoj riječi ne odsječe, kvestija se gore postavljena ne će riješiti, kako valja.

„Error" — tako ga se običajno shvaća, pa tako ga je i Crkva u svojim definicijama dosljedno shvatila, zamjena je jednoga s drugim (bio to pojam, stvar, osoba, dogogjaj, svojstvo itd.)

Kada ta zamjena u čovječjoj pameti ostane i preko njenih granica ne ide, ta bi zamjena bila

[1] I ovaj je princip uzajmljen u sv. Augustina (Quaest. in Gen. XXXIX.) „More — piše Augustin — quippe humano Deus in scripturis ad homines loquitur".

svakomu nepoznata, dosljedno o takovu „error“ ne bi moglo biti govora.

No pošto čovjek dolazi u doticaj s drugima, te svoje predodžbe, pojmove itd. može saopćiti drugima; ako tu zamjenu pismeno ili usmeno kaže drugomu, pa se uspostavi da je to zbilja „zamjena“, to je „error“, koji ja zovem „error mentis“.

Ali kao što može nastati u ljudskoj pameti zamjena jedne stvari s drugom te se poroditi „error mentis“, tako može nastati u čovječjoj pameti zamjena znakova (govora, pisma) kojima on hoće da svoje misli drugomu saopći. Odatle nastaje „error signi“, kako ga ja volim zvati.

Primjerom mogu bolje objasniti. — Može čovjek imati tačno posve pojmove, koji na dlaku odgovaraju stvari. Ali htijuć te svoje pojmove drugomu saopćiti, ne budući vješt govoru ili pismu, zamjenjujući jedan znak s drugim, mogao bi saopćiti sve drugo nego mu je u pameti i drugoga prevariti. Ovdje „error“ nije u pameti njegovoj, već u njegovu govoru: on nije in „errore“, ali je drugoga zaveo in „errorem“.

Kao što onaj, koji hoće da kaže drugomu svoje misli, može zamijeniti znakove govora, tako i onaj koji sluša. O ovomu zadnjemu slučaju, postoji takogjer „error“, ali ne više u onomu, koji govori ili piše, nego u onomu, koji sluša, koji je i sam sebi „auctor erroris“.

Kada Crkva govori, da je Biblija „immunis ab omni errore“ ona za cijelo misli govoriti o imunitetu ab „errore mentis“ ab „errore signi“. Istina je, da ona ovu razliku ne čini, ali kad govori o „errores“ valja, da ju presuponuje. Misli Crkva o

imunitetu „ab errore signi“ jer su u Bibliji „signa“, a nijesu pojmovi i misli, jer kad ne bi mislila o tomu govoriti, kakva bi bila ta „immunitas“, koja bez naše krivnje zavela bi nas „in errores“? A tim više misli govoriti o „immunitetu ab errore mentis“, jer je ovaj imunitet nešto više, nego li prvi.

Nakon ovoga može se pisati: ako je zbilja tako, da su hagijografi „immunes ab errore mentis et signi“, što ćemo sa onim očitim pogrješkama i znanstvenim i historičkim? —

Da na ovo odgovorim, pozivljem u pamet princip, što sam ga gore postavio, koji glasi: „Hagijografi kada pišu i govore, govore ljudskim jezikom.“

Ovdje valja oštrom analizom ljudskoga govora ujamčiti, kako običajno ljudi govore; čisto označiti načine, kojima se služe, da stanje svoje pameti drugomu otkriju. — Iz analize ljudskoga govora ja ovdje navodim pet načina.

1. Da ja u kakovu društvu stanem po prilici pripovijedati, da je jutros upravo u 5 sati izašlo sunce, jer sam ga vidio na obzorju; da sam u lugu slušao slavujev glas, koji se je u harmoničnim notama razlijevao po zraku; da sam se divio šarolikim bojama, kojima je obojadisana cvjetna livada u pramaljeću itd.... svak bi me razumio prama običajnom načinu govora i ne bi mi nitko prigovorio, da je moj govor netačan, pogrješan. Ali kada bi se moj ovaj govor znanstvenim kompasom htio izmjeriti prama znanstvenim rezultatima današnjim, bio bi pogrješan od prve do zadnje riječi. Pogriješeno bi bilo, da je upravo u 5 sati izašlo sunce na obzorju, jer uslijed lomljenja svjetla, pojavi se sunce na obzorju nešto prije, nego tu realno bude. Pogrješka bi bila takogjer,

da se harmoničke note slavujeva glasa razlijevaju po zraku, jer u zraku ne ima tih harmoničnih nota, već nijemo valovito titranje, a zvuk i harmonija je u mojem akustičnom živcu. Pogrješka bi bila da sam ja vidio livade obojadisane šaroliko, jer boje nijesu ni na cvijeću ni na travi, već u našem oku i t. d.

Ovaj vas govor razmatran sa znanstvenog stanovišta nije ispravan, što više pogrješan je; al ipak je u porabi ne samo kod prosta naroda, već i kod učenjaka. Ovaj govor i ako je pogrješan u znanstvenom govoru, nije pogrješan u običajnom. Ovaj način gogora, ja zovem načinom „prilagogjivanja" ili „akomodativnim".[1]

2. Imade slučajeva, da se hoće drugomu saopćiti kakovu stvar ili historički dogogjaj. U tomu dogogjaju imade se pred očima glavna stvar, na nju samo i glavno hoće se svratiti pažnja slušača. Drugim prilikama, koje su pratile taj događajaj ne daje se važnosti, al ipak i o njima se govori, i to govori govorom „aproksimativnim", jer bitne se stvari i glavne ne dotiču pobliže, o kojoj se hoće govoriti.

Ja hoću, n. pr. da pripovjedim sjajnu pobjedu jednoga vojskovogje nad drugim. To mi je glavno. Ali dakako taj historički fakat pratile su i morale su pratiti druge neke prilike, kao n. pr. broj vojske jedne i druge strane, mjesto, vrijeme, trajanje bitke, broj mrtvih i ranjenih, način vojevanja i t. d. . . . . Ja iznosim vjerno pred čitaoca potpuno pobjedu, koja odgovara istini. Glede drugih okolnosti, koje su

[1] Ovaj akomodativni način govora ne ima ništa zajedničkoga sa Semlerovim „sensus accommodatitiuss. Scripturae".

taj fakat pratile, meni nije vele briga; jerbo bio manji ili viši broj vojske s ove ili s one strane, bilo više ili manje ranjenih, zgodio se taj dogogjaj nekoliko dana prije ili potla, ovdje ili ondje, za mene je sve jedno. Ja sam postigao svrhu, dok sam vjerno saopćio ono, što sam htio saopćiti: pobjedu jedne vojske nad drugom. Ja ću se ipak, da okitim i popunim svoju historiju — osvrnuti i na prilike, koje su taj fakat pratile; ali nuzgredno i aproksimativno. Kazat ću nešto o broju vojnika, o mrtvim, o ranjenim, o mjestu i vremenu, ali sve to aproksimativno, kako mi se čini, da je moglo biti. Ne ću tu tražiti svu tačnost historičnu, jer ju ne trebam. A čitalac i slušač, komu je izravno ili neizravno poznata moja namjera, znadem, da će držati do tih nuzgrednih stvari toliko, koliko i ja držim, da im ne će dati više vrijednosti, nego li im ja dajem. —

Ovakov način govora opaža se u svakidašnjem govoru.

Mnogo puta, kada se hoće komu što da dokaže, pri intenzivnosti svoje glavne svrhe ne pazi se vele ni na formu ni na jezik niti na druge nuzgredne stvari. Zamijeni se jedna riječ drugom, jedno vrijeme u slovnici drugim, brojevi se oblo kažu i t. d. Al ipak slušači, koji te netačnosti čuju, ne će govorniku nikada predbaciti, da mu dokazivanje nije radi tih netačnosti dobro i istinito, samo ako je on zbilja dokazao, što je htio dokazati.

U govoru „aproksimativnom" može biti i bude netačnosti, ali se te netačnosti ne pripisuju pripovjedaču, niti se kaže, da on pogrješno predočiva stvari, jer niti misli niti smjera da nuzgredne stvari i sve drugo, što mu služi za ukras svoga govora,

pruži svomu slušaču odjeveno oštrom matematičkom preciznošću. U jedinom slučaju mogle bi se te pogrješke prigovoriti pripovjedaču, kada bi on imao na umu saopćiti fakat vjerno u svim i najsitnijim pojedinostima, o kojima govori; inače te pogrješke imadu oni sebi pripisati, jer traže tu nešto čega ne ima.

3. Ovomu se načinu pripovijedanja približava način govora dubitativni. Kada pripovjedač govoreći o nekim nuzgrednim stvarima izrijekom ili ekvivalentnim načinom kaže slušaču, da on nije siguran o tomu, što priča, nego da bi moglo po prilici tako biti, kako on kaže. Ovaj dubitativni način govora ne pokazuje izravno neznanje u pripovjedača ili nemogućnost da se on o stvari pobliže izvijesti, već jedino da on ne mari takove nuzgredne stvari vjerno pripovjediti i da je indiferentan prama istim.

Razlika izmegju aproksimativnog i dubitativnog govora ta je, što u prvom slušač shvata sam smjer pripovjedača, dosljedno i vrijednost, koju daje nuzgrednim stvarima; a u drugom sam pripovjedač to kaže ili izrijekom i ekvivalentno.

4. Na četvrtu kategoriju ljudskoga govora svagjam pojetični govor. Kako se i koliko se odmiče poetični govor od prozaičnoga, poznato je. Ovdje dalje o tomu govoriti bilo bi suvišno, tim većma, što sam već na drugom mjestu o tomu govorio.

5. Na najzadnju kategoriju ljudskoga govora dolazi: oštro znanstveni govor. Ovaj način govora valja da pridrži oštru tačnost u svemu, da pojmovi vjerno budu odgovarati realnosti i rezultatima do tada poznatim znanostima, da izražaji budu oni, koji su duljim vremenom i porabom ovo a ne ono značenje poprimili, da izvjesni zaglavci od neizvjesnih, manje vjerojatni od više vjerojatnih, kategorički od hipotetičkih sudova oštro se razluče. Ovo pita znanstveni govor, jer mu je glavna svrha pružiti umu čistu istinu.

Iz analize ove čovječijeg načina govora, što sam čitaocu podastro pred oči, naravno slijedi, da se u svakome govoru i knjizi ne ima isto tražiti i očekivati. Što se ima u jednoj knjizi tražiti, što se tu može naći, to nam može kazati sama namjera piščeva, a niko drugi. Ako knjiga bude vjerno odgovarala namjeri piščevoj, prigovora joj ne smije biti, kada tu ne bude nešto, što čitalac hoće da bude i tu traži.

Pisac n. pr. ne namjerava da napiše manual fizike, astronomije, kemije, geologije itd., već imade pred očima kakvu moralnu pouku. U svome spisu govori nešto i o tim znanostima, ali krnjasto, neznanstveno. Ko će se usuditi da prigovara piscu, da je to fizika, astronomija itd. nepotpuna za to, što mnogo toga tu fali, što bi se imalo naći u jednomu manualu tih znanosti? Pa ako se tomu ne bi smjelo prigovarati, s istoga razloga ne bi se smjelo prigovarati, da tu bude i netačnosti. — Ne smije se kazati, da su to „errores". Nije „error mentis" auktorov, jer ne misli tvrditi, da je to tako i da inače nije: već tim tvrdi, da on do toga ne drži, da je prama tomu indiferentan. Nije „error signi", jer čitalac razabira iz svrhe, koju je auktor imao pred očima, da ga o tim stvarima ne misli poučiti, dosljedno niti da ga zavagja in „errorem".

Stoga u jednoj knjizi, koja čisto historička nije, ili koja je historička, ali ima smjer da samo neke glavne momente istakne, jer joj to služi za svoju

svrhu, a do nuzgrednih ne drži; u takovim knjigama netačnosti i kronološke, topografske, statistične itd. ne bi se mogle nazvati „errores", sve dotle, dok se ne bi dokazalo, da je zbilja auktor sve nuzgredne stvari htio strogo istaknuti, i da mu je bila to svrha. — U historičkim romanima, u „piae legendae", što su se stvarale srednjeg vijeka, pa se i sada stvaraju, u epima itd. sretamo i historička lica i hronologiju i topografiju pomiješanu sa fantastičnim licima, anahronizmima, itd. pa ipak neka od takovih djela uprav su remek-djela znamenita postala, jer su divno postigla svrhu, kamo su smjerala.

δ) Ljudski govor aplikovan Bibliji.

Oštrom sam analizom ljudski način govora sveo na pet načina, kojim čovjek običaje iskazati svoje misli. Ti su načini: akomodativni, aproksimativni, dubitativni, pojetični i znanstveni.

Sada pozivljem u pamet gore postavljena tri principa: 1. Hagijografi govore ljudskim jezikom. 2. Hagijografima nije briga, da nas uče, što nam znati ne treba za spasenje. 3. Posve lako može se zgoditi, da mi ne shvatimo hagijografe.

Ko se osvrne na ove principe, pa um svrati na razne načine ljudskoga govora, što sam gore nanizao, jamačno mislim, da ne će bezobzirno i drzovito ustvrditi, da u Bibliji imade „errores" znanstvenih, historičkih, hronologičnih itd., kada mu se takovi — prama njegovu shvatanju — „errores" pojave u Bibliji, već da će sebi postaviti pitanje: shvatam li ja hagijografa, shvatam li ja njegov smjer i način govora? U slučaju da ga ja ne shvatim, nije „error" u hagijografu, već je „error" u mojoj pameti; ja sam

sebe varam, kao što se danomice dogagja, da se i moderni pisci krivo shvate, i to ne radi krivnje pisca, nego radi neznanja čitaoca.

U jedinom slučaju može biti govora o „errores" u Bibliji, kada bi se dokazalo, da se hagijografi služe uvijek znanstvenim načinom govora. Ovo inače ne će se moći dokazati, što više moći će se dokazati protivno.

S onim principima, što sam gore postavio, mislim, da bi se teško mogla naći koja poteškoća ili kontradikcija u Bibliji, koja ne bi se dala poravnati.

Da ne duljim, navest ću nekoliko primjera i to baš neke, koje katolički egzegete iznose na srijedu:

Leclair u („Annales de Philosophie chretienne". dec. 1904. p. 250.) piše, da imade u Bibliji očitih „errores". Govori, da Matej u. g. 27. 9. piše: „Tunc impletum est, quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: „et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel". Ovo je — kaže Leclair — pogrješka. Riječi nijesu Jeremijine već Zakarijine.

Historička bi doduše pogrješka bila, odgovaram, da je Matej glavno imao na umu kazati: riječi „acceperunt triginta argenteos" itd. čitaju se kod Jeremije; ako želite znati, ko je te riječi izrekao, kazat ću vam: to je rekao Jeremija. Ali Matej nije imao na umu to kazati, jer nije pisao ni rječnik ni enciklopediju po modernu, niti kakve „concordantiae biblicae". Matej imao je na umu glavno kazati, da je onaj fakat o Judi bio u S. Z. proročanskim duhom predvigjen i prorečen; da li je bio od jednoga ili drugoga proroka, za Mateja je sve jedno bilo, do toga držao nije, jerbo mu nije ni smetalo ni

pomagalo, da dokaže što je htio dokazati, budući auktoritet prorokâ jedan te isti, on je mogao i prešutjeti prorokovo ime, pa bi bio sve jedno svoju svrhu postigao. Ovakov je Matejev govor pravi aproksimativni, kakav često dolazi u običnom govoru.

Leclair navodi iz Geneze c. VI. 20.: „De volucribus coeli juxta genus suum et ex omni reptili terrae juxta genus suum: bina ex omnibus ingredientur tecum ut possint vivere“. Pa opet iz Gen. c. VII. 3.: „Sed et de volatilibus coeli septena et septena masculum et feminam“. Leclair govori, da su ovo dvije kontrarne propozicije, na jednom se mjestu govori „bina et bina“, na drugom „septena et septena“. Dakle „error“ ili u prvom ili u drugom citatu.

Ovdje „error“ nije u hagijografa, već u pameti onoga, koji hagijografa ne shvaća. U ova dva citata smjer je različit; za to „bina et bina“ ne isključuju „septena et septena“ niti obratno. U prvomu citatu preporučuje se, da se uzmu u korablju „bina et bina“ naime „masculum i feminam“ od svih životinja namjerom, da se mogu nakon potopa rasploditi. U drugom citatu imade pisac pred očima razliku izmegju životinja čistih i nečistih, pa naregjuje, da se od nečistih samo uzmu „bina et bina“ toliko, koliko je potreba za rasplogjenje; a od čistih nešto više, naime „septena et septena“.

Dobro je poznat onaj dogogjaj, o komu govore sva četiri evangjeliste, kada je „mulier peccatrix“ pomazala Isusa. Obzirom na prilike mjesta, vremena, i druge, evangjelisti drukčije ga donose. Egzegeti i stariji i mlagji razbijali su glavu, da bi to nesuglasje doveli u sklad. Neki mislili (Origen), da su tu bile do četiri različite žene, koje su Isusa pomazale; neki tri, neki dvije, neki samo jedna. Pa opet ovi zadnji mislili, da je ta jedna žena do tri puta pomazala Isusa: prvi put u slučaju, o komu govori Luka (c. 7.), drugi put šest dana prije smrti Isusove (Ivan c. 12.), a treći put dva dana prije (Mat. c. 26.; Marc. 14).

Pa nakon toliko umovanja, jesu li ti egzegeti doveli u sklad različito pričanje četiriju evangjelista?

Unatoč svim njihovim umnim napiranjima, ona hronološka netačnost, koju su htjeli da poravnaju izmegju Ivana s jedne strane, a Mateja i Marka s druge, ostala je neporavnana. Nije moguće pomisliti, da se je u kratkom razmaku od 6 dana zgodio isti dogogjaj do dva puta, koji je bio praćen istim prilikama. Te su prilike, da žena maže Isusa, u Betaniji, da ga maže pomasti „nardi pistici“, da su se neki radi toga smutili, te kazali, da se je ta pomast mogla prodati „trecentis argenteis“, da je Isus odgovorio, da se imadu siromasi uvijek, ali da njega ne će uvijek imati. Dogogjaj sa svim ovim prilikama da se je dogodio prvi put šest dana, a drugi put dva dana prije Isusove muke, teško će moći se dopustiti.

Ako se ovo ne može dopustiti, valja reći da su ili Ivan ili Matej i Marko pogriješili u hronologiji. Odavle se izbjeći ne može. I zbilja ovoj poteškoći ne će se nikako ukloniti, koji budu tražili hronološku tačnost i historički znanstveni govor svukud u Bibliji.

Prama mojim principima, što sam gore postavio, za mene tu ne ima ni poteškoće niti „errores“. „Error“ je kod onoga, koji misli, da su evangjelisti htjeli matematičkom preciznošću označiti čas i sat, kada se je onaj fakat zgodio. Evangjelisti na to smje-

rali nijesu, već da pokažu fakat, u kome se zrcali pietet jedne žene prema Spasitelju i odrazuje škrtost i pohlepa Judina za novcem. Na to su oni smjerali i u tome se slažu. Glede prilike vremena, koja ne zasijeca nimalo u bitnost dogagjaja, niti je to njima glavno da istaknu, govore ljudskim načinom govora, koji bude u tim slučajevima aproksimativan. Kao što na ovomu mjestu, tako i na stotinu drugih opaža se, da do kronologije ne drže, a to je posve razumljivo, jer im je prešnije bilo što drugo poučavati, nego li je bila hronologija.

Ja drugih primjera ovdje ne ću iznositi. Dosta su ovi, da se čitalac Biblije pred poteškoćama bude znao orijentirati. Ovo ću ovdje ponovno kazati: dokle god bude istina, da hagiografi govore „humano modo“, a ovo će ostati uvijek istina, dotle će ostati istinom, da u Bibliji nalaze se načini govora ljudskoga i aproksimativni i akomodativni i dubitativni i pojetični i znanstveni. A dokle god budu ti načini govora postojali u Bibliji i dokle god mi ne budemo oštro dokazali, da je u onim slučajima, gdje nam se čine „errores“, hagijograf htio upotrijebiti strogo znanstveni govor: dotle ne ćemo niti moći kazati, da su u Bibliji „errores“, već da sami sebe varamo, jer da hagijografa ne shvaćamo, kao što nam se mnogo puta dogodi čitajući koju drugu profanu knjigu.

Napominjem i ovo. Egzegeti i bogoslovi, koji se ne osvrću na to, što hagijografi govore ljudskim jezikom, već hoće da nagju tu strukovnjački znanstveni govor, pa misle, da nas nadahnuti pisci hoće da pouče u nekim stvarima, u kojima nas oni ne misle poučiti, ne će nikada moći poravnati poteškoće, izgladiti „errores“ iz Biblije, jer ti „errores“

nijesu u Bibliji, već u njihovoj glavi. A takovi „errores“, koji su u njihovoj glavi, moći će odstraniti samo tada, kada izmijene svoj način mišljenja. Takogjer egzegeti, koji mnogo drže do svojih „citationes tacitae“, za koje hagijografi ne primaju odgovornosti, i u kojim mogu biti „errores“, teško će se pomiriti s odredbama Komisije pro re biblica i jedanaestom propozicijom Sylabuss-a osugjenom.

* * *

Još mi je ovdje dodati neke kratke opaske, što će bolje objasniti moju teoriju i ograditi je protiv nekih prigovora.

Ja poravnavam poteškoće u Bibliji pozivljuć se na ljudski govor hagijografa. Nadahnuti pisci služe se „humano modo“ u pisanju. Stoga kod njih ne može se tražiti u svim potankostima, u nuzgrednim stvarima, u rečenicama koje služe „ad ornamentum“ oštro znanstvena tačnost; kao što se ne može tražiti u ljudskom pojetičnom, akomodativnom, aproksimativnom i dubitativnom govoru takova tačnost. Takove tačnosti ne može se tražiti, jer to oni na umu nijesu imali, da nam kažu. Tačnost je njihova u onomu, što su nam htjeli kazati. „Errores“ za to, ako bi ih mi vidjeli ili bolje ako bi nam se pričinjali, bili bi u nama a ne u njima, jerbo ih mi ne shvaćamo; kao što bi bili n. pr. „errores“ u pameti onoga, koji bi mislio, da nam Job u svojoj knjizi historijsku realnost riše u svim onim dijalozima uvagjajući u svoju dramu sva ona lica, koja nijesu nikad postojala.

Ova moja teorija ne ima ništa zajedničko sa Newmanovim, „obiter dicta“, u kojima bi mogli biti „errores“. Newmanovi „obiter dicta“ ele-

menti su posve ljudski napisani bez utjecaja Božje inspiracije, u kojim dosljedno mogu biti „errores". Moj „humanus loquendi modus" ne isključuje inspiraciju, dosljedno isključuje „errores". „Errores", o kojima se često govori, nijesu u Bibliji, već u pameti onoga, koji Bibliju čita.

Manje pak moglo bi se prigovoriti, da je ova moja teorija u posljedicama srodna sa „citationes tacitae", koje sam ja kušao da pobijem. Jerbo iz „citationes tacitae", za koje ne jamči nikada hagijograf, slijedi, da bi se otanjio broj citata Biblije, u kojim ne bi mogli biti „errores" a u tomu slučaju kamo bi sa definicijom Crkvenom, da je Biblija cum omnibus suis partibus immunis ab errore?

Moja teorija pridržaje nepogrješivost u svim dijelovima Biblije, a čitaoca opominje, da oprezno proučava Bibliju, jer je lako da se prevari i nadahnuta pisca ne shvati. Ova moja teorija utvrgjuje „Obscuritatem Sacrae Scripturae", što inače isti hagijografi ispovijedaju, a sveopće otaca, Crkve i teologa mišljenje potvrgjuje; pa zato u Crkvi „Magisterium authenticum et infallibile" postoji „cui est de vero sensu S. Scripturae judicare".

Br. 1027.

Mnogo Pošt. Ocu Urbanu Taliji
u
Dubrovniku.

Pošto smo razvidili Vašu radnju, koja je bila štampana u „K. Listu" „Errores historici et scientifici" i „citationes tacitae" u nadahnutim knjigama" i našli, da tu ne ima ništa, što se protivi vjeri i moralu, dozvoljujemo, da tu radnju preštampate.

Zadar, 16. Listopada 1908.

fr. Josip Carvin,
Redodržavnik.

Ordinariatus ADioecesis Zagrabiensis:

Nrus. 5132.

Imprimatur.

Datum Zagrabiae, die 22. Octobris 1908.

GEORGIUS m. p.,
Archiepiscopus.

Djela istoga auktora.

1. **Govor o dr. Franji Račkomu.** Dubrovnik, tisk. Pretner g. 1894. (raspačano).
2. **Vijenčić pripovijedaka za puk.** Zadar 1895. (raspačano).
3. **Nerješivost ženidbe.** Sarajevo, tisk. bosanske pošte 1895. (raspačano).
4. **Neke bilješke o vulgarnoj eri.** Sarajevo, tisk. bosanske pošte 1896. str. 46 . . . . fil. 50
5. **O vrhovnom načelu etike.** Dubrovnik, tisk. Pretner 1897. 2. izdanje, str. 42 . fil. 60
6. **Trinaest utoraka sv. Ante.** Dubrovnik, tisk. Pretner 1898. . . . . fil. 10
7. **Socijalizam i socijalno pitanje.** Dubrovnik, tisk. hrvatske dubrovač. tiskare 1905. str. 200 (raspačano).
8. **Prigodom nekih konferencija o socijalnoj demokraciji.** Dubrovnik, tisk. hrv. tisk. 1906. str. 126 . . . . fil. 80
9. **Humanitarna djela, Patrijotizam, Vjera u Dubrovačkoj prošlosti.** Dubrovnik, tisk. dubrovačke hrvatske tisk. g. 1908., 2. izdanje, str. 46 . . . . fil. 80